

Anca GĂȚĂ, Alina Elena GANEA, Gabriela SCRIPNIC,
Universitatea "Dunărea de Jos", Galați

O abordare conceptuală și terminologică a subdomeniului lingvistic al evidențialității

Studiul de față prezintă o serie de considerații de ordin conceptual și terminologic, cu relevanță pentru domeniul lingvisticii românești contemporane.

Pe baza literaturii de specialitate din ultimii 30 de ani, publicată în limbile engleză și franceză, propunem o trecere în revistă a principalelor concepte lingvistice dezvoltate în domeniul teoriei *evidențialității* – engl. *evidentiality*, fr. *évidentialité* vs *mediativité* – cu scopul de a sistematiza și trasa liniile fundamentale ale terminologiei specifice acestei zone conceptuale.

În prima parte a studiului se prezintă sintetic conceptul de *evidențialitate*, fiind discutată pe scurt, conform literaturii menționate, relația acestei categorii semantice cu modalitatea epistemică.

În a doua parte a studiului, cea mai amplă, sunt prezentați termenii corespunzători conceptelor din domeniul evidențialității, sub formă de glosar trilingv (engleză, franceză, română), cu definiții în limba română; această prezentare este, după știința noastră, unica existentă în limba română și reprezintă o contribuție originală în cadrul propus de conferința *Lexic comun – Lexic specializat*. Prin dezvoltările ulterioare pe care le avem în vedere, considerăm că studiul conceptual și terminologic întreprins poate fi deosebit de util cercetării lingvistice românești. Prezentarea termenilor însoții de definiții nu este făcută alfabetic în acest moment, ci într-o ordine pe care am considerat-o adecvată pentru înțelegerea conceptelor înrudite și derivate. Elementele ontologice, conceptuale și terminologice prezentate sunt prelevate pe baza documentării din literatura de specialitate tradițională și recentă în domeniul evidențialității (Jakobson 1957; Chafe & Nichols 1986; *Langue française*, vol. 102, no 1, 1992; *Journal of Pragmatics*, vol. 33, Issue 3, March 2001; Aikhenvald 2004, etc.).

1. Conceptele *evidențialitate* și *mediativitate*

Conceptul de *evidențialitate* a fost lansat cu aproximativ 30 de ani în urmă, necesitatea sa fiind resimțită în urma identificării într-o serie de limbi puțin vorbite, cunoscute și studiate a unor mărci de tip sufixal, care, în cazul unor anumite limbi [1], apar obligatoriu în enunț – ca sufixe verbale – pentru a indica *sursa* informației transmise prin intermediul enunțului, *modalitatea* în care sau *calea* pe care informația prezentată a fost obținută. În conformitate

cu studiile din domeniu, informația transmisă prin intermediul unui enunț poate fi obținută pe cale vizuală sau auditivă de către enunțător, pe baza unor inferențe, sau pe baza spuselor altcuiva.

Frans Boas, în gramatica limbii kwakiutl, publicată postum, identifică un sufix care, marcând probabil inferența, este inclus într-o categorie restrânsă de sufixe "care exprimă sursa și certitudinea cunoștințelor" (Boas 1947: 206). Sufixele identificate în limba kwakiutl sunt analizate de Boas ca "modalități ale verbului" care trimit la sursa unor cunoștințe subiective ce pot avea ca origine visul sau pot fi dobândite din auzite.

Cercetarea lingvistică ulterioară identifică mărci care pot servi pentru a indica: a) sursa informației – mărci evidențiale propriu-zise; b) natura și statutul cunoștințelor enunțătorului (*the status of the speaker's knowledge*); c) atitudinea enunțătorului față de enunț – mărci de natură epistemică.

2. Scurt glosar de concepte din domeniul *evidențialității*

Abordarea conceptuală și terminologică a subdomeniului lingvistic al evidențialității este necesară din mai multe motive: 1) evidențialitatea este un concept lingvistic relativ nou, încă nu pe deplin consacrat, însă suficient de interesant pentru a suscita vii discuții și polemici în conferințele și revistele de specialitate; 2) conceptul *evidențialitate* este tratat fie ca o categorie gramaticală, fie ca o categorie semantică, cea dintâi poziție (Aikhenvald 2004) părând mai justificată și mai bine argumentată decât cea de a doua; 3) evidențialitatea, ca fenomen lingvistic, este văzută în cele mai multe situații în relație directă cu modalitatea epistemică, fapt ce uneori complică poziționarea lingvistului; 4) relația dintre *evidențialitate* și *mediativitate* (engl. *evidentiality*, fr. *évidentialité* vs *mediativité*) rămâne încă destul de neclară.

Cea mai mare parte a termenilor prezentați și discutați sunt propuși pe baza lecturilor de specialitate în limbile engleză și franceză. Am încercat de fiecare dată să indicăm sursa sau modul în care am identificat necesitatea glosării termenului respectiv. Lipsa unor astfel de indicații indică faptul că am simțit necesară "crearea" termenului corespondent în limba română, considerându-l relevant pentru domeniu. Pentru limbile în care nu există evidențiale de tip sufixal, de natură verbală sau, mai larg, gramaticală, crearea termenului este necesară pentru menținerea categoriei, care, după părerea noastră, este importantă în plan semantico-pragmatic sau enunțiativ. [2] Am propus, de asemenea și un echivalent al termenului în limba franceză, atunci când în literatura de specialitate în această limbă termenul lipsea.

evidențialitate

engl. *evidentiality* – fr. *évidentialité*

1. categorie gramaticală [3] – specifică unor grupuri de limbi ne-indo-europene, în special limbi sud- și nord-americe (ex.: quechua și aymara, primele limbi în care au fost identificate mărci ale sursei informației la nivelul sistemului lingvistic).

2. categorie lingvistică – definită semantic – corespunzătoare propozițiilor despre care enunțatorul presupune că au o probabilitate acceptabilă, dar pentru care nu poate garanta din lipsă de observație directă sau de participare efectivă [4]; categoria nu este omogenă din punct de vedere structural într-o limbă dată; elementele lingvistice care îi corespund fie aparțin altor paradigme cărora le corespund alte concepte, fie sunt dispersate în mai multe paradigme. (Jacobsen 1986: 3) [5]

evidențial (subst. n.) [6]; marcă evidențială

engl. *evidential* (n.) – fr. *évidentiel* (n.); *marqueur évidentiel*

[Lexemul engl. *evidential* (adj.) are drept echivalent lexicografic în limba română sintagma *bazat pe mărturie (oculară)*; folosit cu prepoziția *of*, în structura *evidential of*, este echivalat cu *demonstrând / trădând (+ Acuzativ)* (Levițchi 1974).

Ist.: Potrivit lui Jacobsen (1986: 4-7), prima utilizare a termenului engl. *evidential* se datorează lui Frans Boas (*Kwakiutl Grammar*, 1947), care identifică un sufix pe care îl numește astfel, semnificația termenului corespunzând mai curând celei de *inferențial*. Tot Boas, în alte lucrări ale sale (1938, 1942), referindu-se la sursa informației, precizează că aceasta poate fi de natură vizuală, auditivă sau prin inferență. Pe urmele lui Boas, elevul său, Edward Sapir vorbește în *Language* (1921) despre anumite forme lingvistice care exprimă sursa sau natura cunoștințelor locutorului, acestea putând fi obținute pe baza unei experiențe, din auzite sau prin inferență. Morris Swadesh, discipol al lui Sapir, în lucrarea sa *Nootka Internal Syntax* (1939), folosește eticheta engl. *evidential* când recurge la o categorizare a unor forme verbale din limba nootka ca engl. *modes of evidence* ("moduri ale evidenței" – pentru moment preferăm această echivalare imperfectă a sintagmei); în această clasă sunt incluse engl. *the quotative* ("modul citării") și engl. *the inferential* ("modul inferenței"); clasa cuprinde de altfel și modul indicativ. Dorothy D. Lee identifică în limba wintu – fără a le numi *evidențiale* – cinci sufixe verbale care indică sursa informației, corelându-le cu cele cinci moduri diferite de a spune, spre exemplu, *Harry is chopping wood* ("Harry taie lemne"). Roman Jakobson, în *Shifters, Verbal Categories, and the Russian Verb*, propune – după părerea noastră, pe bună dreptate – ca eticheta *evidential* să fie aplicată categoriei verbale în mod generic. Cu alte cuvinte, în interpretarea noastră, categoria verbului exprimă în mod obligatoriu, implicit sau explicit, sursa informației. Potrivit lui Jakobson, ar exista patru posibile surse de informație de natură evidențială: a) spusele (alt)cuiiva (sursă citată, informații din auzite); b) visul (sursă revelatoare); c) bănuiala (sursă de natură presupuzițională); d) propriile experiențe (propria memorie). Termenul engl. *evidential* s-a încetățenit în anii 60, însă rămâne în mare măsură absent din manualele de lingvistică, poate și pentru faptul că majoritatea limbilor vorbite astăzi în Europa nu posedă evidențiale distincte.

1. structură lingvistică specifică categoriei gramaticale a evidențialității, care dă indicații asupra sursei informației comunicate sau transmise în enunț; specifică limbilor indiene din America de Nord, ca sufixe verbale.

2. element lingvistic care dă indicații destul de clare asupra existenței unor dovezi de natură fizică sau pe baza unor percepții. (Jacobsen 1986: 24)

3. expresii sau structuri lingvistice care trimit la sursa informației, precum formele verbale temporale și aspectuale, modurile verbale, mărci ale modalizării – (Aikhenvald 2004: 382) – o astfel de abordare a conceptului de *evidențialitate*, în cadrul categoriei modalității, în special a celei epistemice, este considerată neadecvată (Aikhenvald 2004).

4. expresii sau structuri lexicale care redau sau trimit la sursa informației (Aikhenvald 2004: 382) [7] – o astfel de abordare a conceptului de *evidențialitate*, în afara zonei gramaticalizării, este considerată, de asemenea, neadecvată. (Aikhenvald 2004: 382; v. nota precedentă).

evidențial gramatical; marcă evidențială gramaticală; marcă gramaticală a evidențialității

engl. grammatical evidential (Aikhenvald 2004: 382) – fr. évidentiel grammatical
v. *evidențial* 1; termen care s-a impus tocmai în condițiile extinderii clasei evidențialelor – care, pentru limbile cărora le sunt specifice, sunt percepute ca elemente de tip morfematic sau sintactic – până la a îngloba sau a fi înglobate de categoriile modului, timpului, aspectului și în zona lexicului. [8]

evidențial experiențial / de experiență directă

engl. (suffix indicating) direct evidence (Oswalt 1986: 34), experiential evidential (Schlichter 1986: 47) – fr. (suffixe indiquant l')observation directe, évidentiel expérientiel
sufix care desemnează sau denotă evenimente sau stări percepute în mod direct, prin diverse mijloace, de către vorbitor (Oswalt 1986: 34).

evidențial experiențial performativ

engl. Performative suffix (Oswalt 1986: 34) / evidential – fr. suffixe performatif, évidentiel performatif
sufix care arată că vorbitorul știe despre ce vorbește pentru că el însuși realizează o acțiune sau a realizat-o deja.

evidențial experiențial factual

engl. Factual suffix (Oswalt 1986: 36) / evidential – fr. suffixe factuel, évidentiel factuel
sufix (imperfectiv) care arată că vorbitorul știe despre ce vorbește pentru că vede că se petrece acel lucru sau pentru că a văzut acel lucru petrecându-se de un număr suficient de ori pentru a face o generalizare și a prezenta lucrurile ca pe un adevăr general valabil.

evidențial de așteptare / expectațional

engl. expectational evidential / suffix (Schlichter 1986: 52) – fr. suffixe / évidentiel d'attente
sufix care arată că vorbitorul crede că ceea ce afirmă este adevărat pentru că a avut experiența unor situații similare, a unor scheme identice de evenimente, a unor circumstanțe repetate care se petrec mereu la fel; experiența e totdeauna a vorbitorului, în timp ce evenimentul sau starea despre care se vorbește prin analogie cu experiența este denotat la persoana a II-a sau a III-a. (Schlichter 1986: 52-53)

evidențial experiențial vizual

engl. Visual suffix (Oswalt 1986: 36), visual (experiential) evidential – fr. suffixe visuel, évidentiel (expérientiel) visuel
sufix (imperfectiv) care arată că vorbitorul știe despre ce vorbește pentru că a văzut că acel lucru s-a petrecut.

evidențial experiențial auditiv

engl. Auditory suffix (Oswalt 1986: 37), auditory (experiential) evidential - fr. suffixe auditif, évidentiel (expérientiel) auditif

sufix (imperfectiv) care arată că vorbitorul știe despre ce vorbește pentru că a auzit sunetul care în mod normal corespunde unei anumite acțiuni (însă nu a văzut acea acțiune săvârșindu-se).

evidențial inferențial I / nonvizual senzorial

engl. Inferential (Oswalt 1986: 38) / nonvisual sensorial (Schlichter 1986: 47) suffix / evidential - fr. suffixe inférentiel, évidentiel inférentiel

sufix care indică o inferență a vorbitorului bazată pe circumstanțe, dovezi, semne plasate în spațiu sau timp distinct de evenimentul sau starea cu care sunt astfel puse în legătură; informația este obținută prin intermediul altor simțuri decât cel vizual și cel auditiv (miros, gust, pipăit, chiar și "al șaselea simț", v. Schlichter 1986: 47); din punct de vedere epistemic, astfel de evidențiale indică același grad de certitudine ca și evidențialele de experiență directă (vizual și auditiv).

(Spre exemplu, în limba română nu există altă modalitate de a indica sursa informației pe care o transmite un mesaj ca *A copt pâine* decât o inferență indicată prin instrumente lexicale, eventual suprasegmentale, intonație, etc., într-un enunț de tipul (*Mmmmm*) *Miroase a pâine coaptă / scoasă acum din cuptor.*)

evidențial inferențial de predicție

engl. prediction (nonvisual sensorial) inferential suffix, prediction (nonvisual sensorial) inferential evidential - fr. suffixe inférentiel (sensoriel nonvisuel) de prédiction, évidentiel inférentiel (sensoriel nonvisuel) de prédiction

sufix folosit (mai ales cu verbe la persoana a III-a) când se vorbește despre supranatural, în profeții și predicții ale unor evenimente reprezentate ca iminente (Schlichter 1986: 47).

evidențial narativ de experiență personală

engl. Personal Experience suffix (Oswalt 1986: 38) / evidential - fr. suffixe d'expérience personnelle, évidentiel narratif d'expérience personnelle

sufix care indică faptul că vorbitorul a participat personal la evenimentele narate; astfel de enunțuri corespund în oarecare măsură următoarelor enunțuri din limbile engleză, franceză, română: *I have had / had / had had dinner, J'ai pris / Je pris / J'avais pris le dîner, Am luat / Luai* (numai regional, în unele zone ale Olteniei) / *Luasem cina*; în limbile menționate, precum și în numeroase alte limbi în care categoria persoanei este bine reprezentată, folosirea persoanei I la un timp trecut este dovada - până la alte noi dovezi / mărturii [9] prezentate de altcineva - că evenimentele expuse la modul narativ sunt reale pentru că reprezintă activități sau acțiuni efectuate sau stări trăite de către vorbitor însuși sau la care acesta a fost martor; prezența evidențialului narativ în enunț face facultativă prezența altor evidențiale, percepute ca nefiind necesare mai ales dacă este vorba despre evenimente petrecute cu mult timp în urmă, deoarece nu se mai percepe ca fiind importantă indicația precisă asupra tipului sursei informației (vizuală, auditivă, inferențială).

evidențial de răspuns

engl. Responsive suffix (Oswalt 1986: 33, 40) / evidential - fr. suffixe de réponse, évidentiel de réponse

1. categorie semantică / sufix care indică – spre deosebire de evidențialul mirativ, de cel narativ, de cel de distanțiere – faptul că enunțul este o reacție verbală, un răspuns la spusele altcuiva, și nu la starea sau evenimentul la care se face referire în enunț; este un evidențial de reacție (verbală) și poate fi considerat un evidențial *conversațional* pentru că presupune în mod obligatoriu că enunțul în care apare se înscrie într-o conversație sau discuție; enunțul produs poate fi un răspuns la o întrebare sau o reacție normală, oarecum obligatorie în schimbul conversațional.

2. clasa mai largă în care pot fi incluse evidențialele de tip factual, vizual, auditiv, inferențial, de citare; uneori poate apărea și cu evidențialul de tip narativ, pentru a indica faptul că ascultătorul este considerat ca un posibil interlocutor, putând eventual interveni în povestire.

(evidențial) mirativ / de spontaneitate

engl. (*ad*)mirative (*evidential*) – fr. (*évidentiel*) miratif

1. categorie semantică / sufix care indică – spre deosebire de evidențialul de răspuns și de cel narativ – faptul că enunțul este o reacție spontană la starea sau evenimentul la care se face referire, enunțul în cauză nefăcând parte dintr-o conversație / discuție sau dintr-o povestire adresată unui public / interlocutor, neimplicând în niciun fel relația precedentă cu eventuali auditori / interlocutori, și referindu-se cel mai adesea la o acțiune efectuată sau la o stare trăită de vorbitor.

2. clasa mai largă în care pot fi incluse evidențialele de tip performativ, factual, vizual, auditiv, inferențial, de citare.

(Din punct de vedere semantico-pragmatic, în limba română ar putea fi vorba, prototipic, de enunțuri precum *Ce deștept / prost sunt !* produse când, spre exemplu, nu este nimeni de față.)

evidențial de distanțiere (în timp)

engl. Remote Past suffix (Oswalt 1986: 40) / evidential – fr. suffixe de passé éloigné, évidentiel de passé éloigné

sufix care indică faptul că enunțul face referire la experiențele personale ale vorbitorului din trecutul îndepărtat, din tinerețe, uneori dintr-o perioadă mai apropiată, însă mult diferită de prezent (pentru că unele persoane au murit, pentru că s-a schimbat un regim socio-politic, o situație economică).

(Din punct de vedere semantico-pragmatic, în limba română, ar putea fi vorba de enunțuri care includ structuri de tipul *Pe vremea mea..., În timpul războiului..., Pe front..., În 1900 toamna, Când era bunică fată mare....* Ultimele două expresii stereotipice pot apărea ca strategii retorice care utilizează ironia în atacarea unui punct de vedere sau a unui argument. [10])

evidențial de relatare / de citare / de raport (Zafiu 2008 : 715)

engl. Quotative (suffix) (Oswalt 1986: 40) / evidential, hearsay evidential (Schlichter 1986: 49) – fr. suffixe de rapport, évidentiel de rapport / de discours rapporté

sufix care indică faptul că enunțul face referire la fapte, întâmplări, evenimente, stări despre care vorbitorul are informații din spusele altcuiva și nu din proprie experiență; spusele altcuiva nu sunt neapărat raportate în discurs direct sau indirect.

evidențial inferențial II

engl. Inferential suffix (Oswalt 1986: 42) / evidential - fr. suffixe inférentiel II, évidentiel inférentiel II

sufix care se compune cu alte sufixe și care indică faptul că sursa de informație cu privire la un eveniment este reprezentată de dovezi sau mărturii identificate după ce evenimentul a avut loc; poate fi folosit și în cazul în care evenimentul / starea la care se face referire în enunț a fost parțial perceput(ă) de vorbitor prin experiență directă, indicând totodată faptul că dovezi / mărturii ulterioare atestă că evenimentul s-a petrecut cu adevărat.

evidențial de natură revelatorie

engl. TERMEN NEIDENTIFICAT - fr. évidentiel de nature révélatrice

structură lingvistică folosită pentru a indica faptul că evenimentul la care se face referire este cunoscut prin vis, datorită unei revelații sau unei viziuni.

ierarhizarea evidențialelor

engl. hierarchy of evidentials - fr. hiérarchie des évidentiels

ordonarea evidențialelor după forța acestora, la vârful ierarhiei plasându-se evidențialele cu cea mai mare forță, deci care prezintă evenimentul / starea ca fiind sigur(ă) și adevărat(ă); ierarhia cea mai larg acceptată și valabilă și pentru limbi care nu au evidențiale gramaticale propriu-zise este: Performativ > Factual - Vizual > Auditiv > Inferențial > (de) Raport (Oswalt 1986: 43); poziționarea în ierarhie este justificată, spre exemplu, de faptul că atunci când vedem și auzim pe cineva apropiindu-se de ușă e cel puțin ciudat să spunem *Aud pe cineva că se apropie de ușă* (idem).

3. Remarci cu privire la studiul evidențialității

Tabelul plasat la sfârșitul acestui studiu prezintă o clasificare schematică a evidențialelor realizată după cea propusă de Oswalt (1986: 30) pentru limba kashaya. Ea poate servi drept o clasificare pragmatică a evidențialelor în sens larg, considerate ca structuri lingvistice care precizează sursa informației la care se face referire într-un enunț.

Punctul de vedere pe care îl avansăm în cercetarea noastră este că evidențialitatea poate fi considerată o categorie semantico-pragmatică cu realizatori morfo-sintactici în limbile care nu dispun de categorii gramaticale elaborate ale timpului, modului, persoanei. Suntem de acord cu punctul de vedere că se poate vorbi despre evidențiale doar în limbile în care acestea sunt gramaticalizate sub forma unor sufixe sau morfeme verbale.

Abordarea conceptuală și terminologică prezentată parțial în studiul de față servește cercetării pe care o realizăm asupra discursului argumentativ. Chiar dacă în limbile vorbite în Europa evidențialele gramaticale sunt cvasi-inexistente, ni se pare utilă și importantă identificarea categoriilor semantice corespunzătoare diverselor evidențiale din limbile în care acestea se organizează în sistem sau subsistem al verbului. Tipologia și posibilele clasificări și categorizări ale evidențialelor rezultate și prezentate în cele de mai sus sunt de natură a ne ajuta să determinăm, în discursul

argumentativ, resorturi pe care le considerăm specifice acestuia: a) elementele care indică, semnaleză, fac referire la sursa informației; b) mecanismul semantico-pragmatic care se află la baza integrării în discurs a unor astfel de elemente; c) funcționalitatea retorică a acestora, precum și modul în care ele se încadrează într-un demers dialectic, prin strategii discursive mai mult sau mai puțin adecvate în cadrele raționalității. Abordarea noastră propune integrarea studiului categoriei evidențialității în limbi precum româna, engleza, franceza în relație cu ajustarea strategică a discursului argumentativ la deziderate retorice și dialectice. Ipoteza cea mai importantă care ne motivează interesul pentru domeniu este următoarea: *Indicarea sursei informațiilor în discursul argumentativ are atât rol dialectic cât și retoric: obiectivul dialectic poate fi atins prin intenția de a pune în comun cu cealaltă parte implicată în schimbul argumentativ cunoștințe și proveniența acestora, la care se poate presupune că are acces doar vorbitorul; obiectivul retoric poate fi atins prin apelul la interlocutor sau la public, pe așteptările cărui se mizează și a cărui adeziune este scontată în cazul indicării sursei informațiilor incluse în enunț.* Această ipoteză poate fi discutată și în lumina unor afirmații cu privire la limba wintu, în care se întâlnesc evidențiale: "Interpretarea relației dintre evenimente este subiectivă și este marcată prin evidențiale. Este la latitudinea destinatarului să interpreteze dovezile care i se aduc privindu-l pe vorbitor să vadă dacă glumește sau este serios, dacă pare sincer sau mincinos, dacă îl doare ceva sau e mulțumit, dacă e deștept sau suficient de matur ca să știe ceea ce afirmă, sau dacă doar se laudă. Folosind sufixe evidențiale, vorbitorul face apel la ascultător ca la o persoană rațională care poate estima corect puterea evidenței (...). Într-o anumită situație, un anumit fapt poate fi o bună dovadă că un alt fapt s-a petrecut, pe când în alte circumstanțe același fapt poate să nu funcționeze la fel. Când vorbitorul face o afirmație folosind o expresie evidențială, ascultătorul trebuie să decidă dacă sursa informației justifică propoziția avansată în acea situație dată astfel încât vorbitorul să fie sigur că lucrurile sunt așa cum susține." (Schlichter 1986: 57)

Acest studiu se înscrie într-o cercetare mai amplă, finanțată de Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, prin programul PN II, modulul de cercetare exploratorie CE, Proiect ID 1209 / 2007. Printre obiectivele cercetării, în relație cu studiul prezentat, pot fi menționate următoarele: 1) identificarea statutului argumentativ al elementelor și structurilor lingvistice care indică în discurs sursa cunoașterii sau informațiilor transmise prin intermediul unui enunț; 2) examinarea rolului dialectic și a celui retoric al indicatorilor de tip evidențial în strategiile argumentative.

ANEXĂ: Încercare de clasificare pragmatică a evidențialelor

Performativ	Perfectiv	spontan / (ad)mirativ	narativ	de distanțiere
		de răspuns		
Imperfectiv	spontan / (ad)mirativ			
	de răspuns			
Factual	Imperfectiv	spontan / (ad)mirativ		
		de răspuns		
Vizual	Perfectiv	spontan / (ad)mirativ		
		de răspuns		
Auditiv		spontan / (ad)mirativ		
		de răspuns		
Inferențial I (alte simțuri)		spontan / (ad)mirativ		
		de răspuns		
De Raport		spontan / (ad)mirativ		
		de răspuns		
Inferențial II		spontan / (ad)mirativ		
		de răspuns		

Note

[1] Primele limbi identificate ca posedând astfel de instrumente sunt cele din California de Nord.

[2] Numeroase limbi folosesc morfeme sau sufixe evidențiale. Studiul acestor limbi din perspectivă evidențială este consemnat în Chafe & Wallace (Eds) 1986, într-o serie de articole care se referă la diverse limbi puțin cunoscute și studiate. Ni se par deosebit de utile remarcile din lucrare cu privire la limba wintu, spre exemplu: "... a proposition is marked by an evidential if the speaker believes its content because (a) he hears, feels, senses it; (b) he heard about it from someone else; (c) he infers it from circumstantial sensory evidence; or (d) he has experienced similar situations." (Schlichter 1986: 55)

[3] Lingviștii care studiază îndeaproape evidențialitatea au furnizat o serie de sugestii, critici și aprecieri importante cu privire la abordarea fenomenului lingvistic de indicare a sursei informației în discurs, precizând că extinderea categoriei evidențialității dincolo de limitele procesului de gramaticalizare nu este benefică unei conceptualizări corecte, evidențialitatea reprezentând o categorie gramaticală - sau o categorie semantică care manifestă un grad înalt de gramaticalizare - în limbile în care a fost studiată mai întâi tocmai pentru că le conferea respectivelor sisteme lingvistice o anume specificitate: "Once evidentials had been 'discovered' through the ground-breaking work of Boas, Jakobson, and Barnes, to name but a few, there has been an upsurge in attempts to show that familiar Indo-European languages are not deprived of this fascinating category. Studies of lexical expressions of information source in English, Dutch, or Modern Greek under the label of 'evidentiality' run the risk of

submerging this grammatical category and obscuring its status in languages where it does exist.” (Aikhenvald 2004: 382)

[4] “I take evidentials to constitute a linguistic category which applies to predications that the speaker assumes have a reasonable likelihood of being true, but which he cannot vouch for out of direct observation or experience.” (Jacobsen 1986: 3)

[5] În primele abordări ale categoriei evidențialității, conținutul conceptual al acesteia este diferit de cel pentru care lingviștii manifestă preferința în ultimul deceniu. Vezi sensurile următoare.

[6] În această schiță de glosar a fost indicată categoria morfo-sintactică a termenului numai în situațiile care prezentau o oarecare neclaritate sau ambiguitate. Indicația (marca lexicografică) din paranteze este abrevierea curentă și îndeobște răspândită a respectivei categorii în limba de prezentare a termenului (ex.: *n.* = *noun*, pentru limba engleză; *n.* = *nom*, pentru limba franceză; *subst.* = *substantiv*, pentru limba română).

[7] “lexical expressions of information source” (Aikhenvald 2004: 382).

[8] În unele limbi, sau poate în toate limbile în care evidențialele sunt de natură gramaticală, fiind reprezentate cel mai des de clase de sufixe specializate în acest sens, evidențialele au fost la origine verbe fără ca în limbile respective să existe categoria persoanei. Una dintre limbile discutate din acest punct de vedere este limba wintu (Schlichter 1986: 52). Părerea noastră este că acest caz este asemănător cu cel al auxiliarelor temporale și modale, care au evoluat din verbe cu sens lexical deplin. Amintim în acest sens fenomenul de SUBDUCCIE, discutat pe larg în diverse contexte de lingvistul francez Gustave Guillaume.

[9] Termenul “mărturie” nu este folosit în studiul de față cu sensul de “depoziție”, ci cu sensul său cel mai larg, aproximativ sinonim cu termenul “dovadă”. Alte sinonime ar putea fi “indiciu”, “semn”.

[10] Pentru cercetarea noastră, care își propune să identifice rolul evidențialelor în discursul argumentativ, astfel de structuri sunt deosebit de importante deoarece permit vorbitorului să prezinte informațiile la care face referire enunțul ca fiind deosebit de bine ancorate în real. Forța unor astfel de structuri stereotipice vine mai ales din faptul că acestea fac referire la o perioadă de timp în care poate cea mai mare parte a publicului sau interlocutorul – în cazul unei discuții argumentative, cealaltă parte – nu există încă sau era la o vârstă prea fragedă pentru a cunoaște realitatea. Folosirea unor expresii stereotipice precum *Pe vremea mea...*, *În timpul războiului...*, *Pe front...*, implică de cele mai multe ori și faptul că informația transmisă prin intermediul enunțului este inaccesibilă publicului / interlocutorului / celeilalte părți pe căi obișnuite, adică prin lectura unor documente sau lucrări cu caracter istoric, și că experiența trăită este diferită de cea povestită în astfel de scrieri. Pe de altă parte, o expresie stereotipică precum *În 1900 toamna...*, *Când era bunica fată mare...*, *(De) La Adam și Eva* permite vorbitorului să facă referire nu neapărat la propria sa experiență, ci poate la una a comunității în ansamblul ei pentru a ataca un punct de vedere sau un argument avansat de cealaltă parte în care se face referire la o perioadă de timp îndepărtată sau fără legătură cu prezentul. (Spre deosebire de expresia discutată, structura *de (pe) / din vremea când era bunica fată mare* este folosită cu sens temporal, pentru a arăta că o stare sau o activitate se desfășoară de foarte mult timp, dintotdeauna. Nici în astfel de enunțuri nu trebuie ignorată poziția pe care o asumă vorbitorul, de cunoscător al faptelor care s-au petrecut în respectivul interval de timp.) Următoarele schimburi de mesaje extrase de pe forumuri electronice ilustrează astfel de situații (în toate cazurile a fost menținută grafia / forma originală a mesajelor):

(1) A: A fost o perioadă bună marcată de trei mari echipe: Chinezul, Ripensia și Venus. La nivel de echipă națională au fost trei participări la Campionatul Mondial: 1930, 1934 și 1938.

B: Și când bunica era fată mare nu existau fast-fooduri. Vax, ce spui e un vax. Altele erau conditiile pe vremea aceea. Fotbalul nu era așa de mediatizat. De fapt unde dracu

vrei sa ajungi, *la Adam si Eva* si sa ne demonstrezi ca Socrates si Alexandru Adamescu se trag din Eva, fiind fan al sarpelui iar tu ai ceva din sufletul lui Adam?
(<http://www.sport365.ro/forum/showthread.php?p=756254>)

(2) A: <http://www.sport.ro/fotbal-intern/vezi-un-clasament-al-punctelor-castigate-de-echipele-romanesti-in-cupele-europene.html>

ce ziceai ?

B: ma lasi ma cu ce a fost pe vremea cand bunica era fata mare.

(<http://www.romanianultras.net/wordpress/suporterii-cfr-cluj-pe-olimpico.html>)

Cand bunica era fata mare poate atunci erau valabile aceste presupuneri despre barbati.

(<http://www.gardianul.ro/index.php?pag=nw&id=117080>)

REFERINȚE

- Aikhenvald, Alexandra Y. (2004). *Evidentiality*. Oxford: Oxford University Press.
- Chafe W. and Nichols J. (Eds) (1986). *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*, Volume XX in the Series "Advances in Discourse Processes". Norwood, NJ: Ablex Publishing Corporation.
- Jacobsen, William H., Jr. (1986). The Heterogeneity of Evidentials in Makah. In Chafe and Nichols (Eds): 3-28.
- Jakobson, Roman (1957). Shifters, verbal categories, and the Russian verb. In *Selected Writings*, vol. II, *Word and Language*, The Hague: Mouton, 1971.
- Levițchi, Leon (ed.) (1974). *Dicționar englez – român*. Institutul de lingvistică, București, Academia Republicii Socialiste România. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- Oswalt, Robert L. (1986). The Evidential System of Kashaya. In Chafe and Nichols (Eds): 29-45.
- Sapir, E. (1912). *Le langage*. Paris: Payot.
- Schlichter, Alice (1986). The Origins and Deictic Nature of Wintu Evidentials. In Chafe and Nichols (Eds): 46-59.
- Whistler, Kenneth W. (1986). Evidentials in Patwin. In Chafe and Nichols (Eds): 60-74.
- Zafiu, Rodica (2008). Modalizarea. In *Gramatica limbii române II. Enunțul* (tiraj nou, revizuit): 702-726. București: Editura Academiei Române.

Résumé

Cette étude est une proposition de terminologie roumaine et d'une taxonomie concernant le sous-domaine linguistique de l'évidentialité. La présentation va de pair avec des définitions et de brèves explications concernant les termes en question. On n'a pas choisi pour l'instant l'ordre alphabétique de présentation des termes aynat en vue une perspective analytique et descriptive du domaine. La littérature utilisée pour cette présentation est représentée par une partie des études dédiées à l'évidentialité. Les remarques concernant chaque terme seront complétées par d'autres précisions.